

Русин РУСИНОВ (Велико Търново)

ПРОИЗХОД И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА НЯКОИ ЛИЧНИ ИМЕНА

1. Дѣньо, Дѣно, Дѣна

Женското лично име *Дена* е единица от словообразователното гнездо с основа *ден-*, към което принадлежат още *Денда*, *Денка*, *Деника*, *Деница*, *Денча*; *Дѣньо*, *Дѣно*, *Дендо*, *Денил*, *Дениш*, *Денко*, *Денчо*, *Денче*, *Дене*, *Дени*; *Денислав*, *Денислава*.

Г. В а й г а н д (2) обяснява личните имена, образувани от основа *ден-* като производни на нарицателното име *ден*, т. е. „роден(а) през деня“. Същото обяснение възприема *А. М. С е л и ш - ч е в* (Приноси в българската диалектология и етнография, 1986, с. 183). *Ст. И л ч е в* (4) извежда личните имена *Дена*, *Дѣньо*, *Дѣно* чрез съкращаване *Раден*, *Евден*, *Найден*; *Младена* или *Магдалена*, *Радена*, *Севдена*. Почти същото обяснение възприема *Й. З а и м о в* (3) – от *Младена*, *Владена*, *Радена*, *Звездена* или от *Деница*, като от женското лично име са се получили мъжките *Дѣньо* и *Дѣно*. *Н. П. К о в а ч е в* (5) също споделя схващането, че *Дена* е от *Младена*, *Радена* или друго име, а *Дѣньо* от *Младен*, *Раден* с мек завършек срещу *Дѣно*.

Според *Й. З а и м о в* (3) имената с основа на *ден-* са твърде старинни, напр.: *Дѣно* (XV в.), *Дѣньо* (XVI в.), *Дена* (XVI в.), *Денка* (XVI в.), *Деница* (XVI в.). Старинни са и *ЛИ*, от които се обяснява произходът на имена с основа на *ден-*, напр. *Младен* (XV в.), *Младена* (XVI в.), *Владена* (XV в.), *Радена* (XVI в.).

Дена, *Дѣно*, *Дѣньо* е възможно да се появят по пътя на съкращаване на имена като *Младен*, *Младена*, *Раден*, *Радена* и др., но това е само една възможност. Другата възможност, посочена

от Г. Вайганд и подкрепена от А. Селищев, също има основание. Според мене второто обяснение е по-приемливо. Тогава основното име ще е **Деньо**, а от него са възникнали **Дено** и **Дена**.

От ЛИ с основа **ден-** най-широко е разпространено женското ЛИ **Дена**, след него идва мъжкото ЛИ **Деньо**, а **Дено** има съвсем ниска употреба – главно в Северозападна България. Според данните от националния антропонимичен архив към Центъра по ономастика във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ честотата на употреба на тези ЛИ е, както следва:

Дена

	ЮИ	СИ	СЗ	ЮЗ
до 1900	33	48	3	6
1901-1910	235	257	47	37
1911-1920	362	459	60	84
1921-1930	493	564	76	116
1931-1940	347	331	32	82
1941-1950	118	211	15	66
1951-1960	58	68	5	22
1961-1970	17	18	4	10
1971-1980	6	14	0	6
след 1980	5	5	1	7
Всичко	1674	1975	243	436

Деньо

	ЮИ	СИ	СЗ	ЮЗ
до 1900	2	2	0	0
1901-1910	20	19	1	1
1911-1920	48	45	1	4
1921-1930	88	71	2	8
1931-1940	77	61	1	8
1941-1950	68	63	1	8
1951-1960	44	32	2	15
1961-1970	28	9	1	5
1971-1980	13	9	0	9
след 1980	10	8	0	3
Всичко	398	319	9	61

Дѐно

	ЮИ	СИ	СЗ	ЮЗ
до 1900	0	0	2	0
1901-1910	0	0	2	0
1911-1920	0	1	2	4
1921-1930	0	0	3	1
1931-1940	1	0	9	1
1941-1950	0	0	4	1
1951-1960	1	0	3	0
1961-1970	0	0	0	0
1971-1980	0	0	0	0
след 1980	0	0	0	0
Всичко	2	1	25	7

Изводи:

1. Докато ЛИ **Дѐно** е характерно главно за Източна България, ЛИ **Дѐно** е много рядко и се среща най-вече в Северозападна България и отчасти в Югозападна България до към 60-те години.

2. Женското ЛИ **Дѐна** е най-широко разпространено също в Източна България, в Западна България това име е сравнително рядко.

3. От началото на 50-те години ЛИ **Дѐно** и **Дѐна** вече не са сред предпочитаните ЛИ. Вероятно това се дължи на миграцията от селото в града. Очевидно тези ЛИ се схващат като „селски“, затова биват изоставени и замествани с други имена.

2. *Ива*

У Й. З а и м о в (3) **Ива** е от названието на дървото **ива** или е съкратено от **Иван**, или от мъжкото име **Иво**, като името е познато още в XIV в. Г. В а й г а н д (2) приема, че **Ива** е от мъжкото ЛИ **Иво** и го свързва със св. **Иво**, защитник на юристите, като по произход името е християнско-латинско. Според С т. И л ч е в (4) **Ива** е женска форма от **Иво**, я то пък съкратено от Иван. За Н. П. К о в а ч е в (5) **Ива** е също женска форма от **Иво** или от ботаническо **ива**. Напълно възможно е свързване на **Ива** с ботаническото **ива**, но то според мен е вторично. Като изхождам от появата на

това ЛИ, най-вероятно е то да е женска форма на **Иво**, което пък без съмнение е съкратено (и умалително) от **Иван** или **Ивайло**.

Според С т. И л ч е в (4) ЛИ **Иво**, **Ива** се срещат в Западна България (по-специално за **Ива** той посочва Трънско, Брезнишко и др.). Според националния архив по антропонимия към Центъра по ономастика във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ честотата на ЛИ **Ива** се движи, както следва:

Години	СЗ	ЮЗ	ЮИ	СИ
до 1900	0	0	0	0
1901-1910	0	2	2	1
1911-1920	0	2	6	52
1921-1930	3	3	5	12
1931-1940	4	9	11	15
1941-1950	30	24	26	36
1951-1960	97	77	41	73
1961-1970	199	263	85	94
1971-1980	461	982	242	269
след 1980	427	1068	212	250
Всичко	1221	2430	730	754

Таблицата показва, че ЛИ **Ива** става твърде популярно от началото на 50-те години насам, като с най-висока честота то е в Югозападна България, следвана от Северозападна България, докато в Източна България остава сравнително по-рядко име, въпреки че до 50-те години тъкмо в тази част на страната то е имало по-висока честота.

3. *Ка̀пина, Къ̀пина*

ЛИ **Капина** е документирано от Грахово в Боянския поменик от XII в. (6). Страницата, на която се намира посоченото ЛИ, е за вписване на женски ЛИ, но това не е спазено от записвача, поради което е трудно да определим дали **Капина** в случая е женско или мъжко ЛИ в родително-винителна форма. Като изхождам от останалите ЛИ на същата страница, допускам, че става дума за мъжко ЛИ, записано в родително-винителна форма, но не изключвам възможността да е и женско ЛИ. Вероятно, основавайки

се на Боянския поменик, **Й. Заимов** (3) посочва женско име **Къпина**, получено „от храст или плод къпина – да бъде сочна и с черни коси като къпина, XVI в.“. От **ЛИ Къпина** са произведени ум. **Къпинка**, както и мъжки **ЛИ Къпин**, **Къпинко**, **Къпинчо**.

С т. Илчев (4) посочва **ФИ Къпинов/ Капинов, Капиновски, Капински**, но не ги извежда от **ЛИ**, а от **СИ** (**Капинов, Капиновски, Капински** – от с. Капиново). За **ФИ Капинчев** посочва прякор **Капинчо**, въпреки че то е **ЛИ**. От речника на **Ст. Илчев** може да се прави извод, че днес **ЛИ Къпина/Къпин** или е вече напълно остаряло, или че е толкова рядко, че авторът не е попаднал на него. Оттук и известна неяснота относно произхода на **ЛИ**.

В средновековието **ЛИ Къпина/Къпин** вероятно са били широко разпространени, щом ги е имало и в Западна, и в Източна България. Произходът на **СИ Къпиново** (писано **Капиново**), **Великотърновско**, може да се изведе както непосредствено от храста къпина, така и от **ЛИ Къпин**, като за по-вероятно приемам второто.

Причината, за да загуби актуалност **ЛИ Къпина/Къпин**, вероятно е тази, че се е правела асоциация с храста къпина, който е бодлив. Вероятно известно време пожеланието е било свързано с формата и цвета на плода къпина, т. е. името се е давало на дете с големи черни очи, но впоследствие **ЛИ** се е асоциирало и с храста къпина. Няма родител, който би пожелал детето му да има „бодлив“ характер, т. е. да е своенравно, да е с лош характер. Следователно, променя се мотивацията между личното и нарицателното име, а това е довело и до отпадане на личното име – вероятно отначало на женското, а след това и мъжкото **ЛИ**.

Формата **Капина** е резултат на неотчетливия изговор на неударено (ъ) в първата сричка. Би могло **ЛИ Капина** да се свърже и с корен **кап-** в имена като **Капка, Капкана, Капко, Капо, Капа** и др., т. е. от **Капо** би могло да се получи **Капин**, а оттам и **Капина**. Но струва ми се, че тази възможност остава нереализирана – иначе не бихме могли да си обясним изчезване на **ЛИ Капина/Къпина** от активна употреба.

4. Мерѹда

В списъка на **ЛИ**, приложени към „Български народни песни“

(1862) от братя Димитър и Константин Миладинови, е посочено женското ЛИ Меруда. То се среща и в песен 378 от същия сборник:

*Мерудо, Мерудо, ай златна Мерудо,
богатско-но чедо, от бога-та къща
от голема рода, от мнозина бракя!*

С т. И л ч е в (4) обяснява Меруда като видоизменено от Мавруда, а Мерудин пък като видоизменено от Мавродин. Мавруда се обяснява от Илчев като женска форма от Мавруди, а то пък е заето от гръцки. Й. Заимов (3) не посочва ЛИ Меруда, защото в него не включва чужди по произход имена.

Г. В а й г а н д (2) извежда Меруда от мерудия, т. е. „благоухае като мерудия“, подобно на Чубра (от чубрица). Без да отхвърлям тези обяснения, ще се опитам да посоча още едно. Наставката -уда, формирана по подобие на гръцки имена, е могла да се прибавя и към български антропонимични основи, срв. Белуда (от Бела), Малуда (от Мала) и др. Следователно и от българско име Мера (м. ЛИ Мера) би могло да се получи Меруда.

ЛИ Меруда е изключително рядко. В националния антропонимичен архив към Центъра по ономастика във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ то е регистрирано през последните 90 години една 4 пъти – 3 пъти в Югозападна България през десетилетието 1921-1930 и 1 път в Югоизточна България през десетилетието 1931-1940 г. Много рядката употреба на Медура характеризира ЛИ като народнопесенно.

5. Ния

С т. И л ч е в (4) посочва, че ЛИ Ния е съкратено от Антония, Стефания, Теофания, Урания или друго име. Подобни обяснения предлагат и други автори. Й. Заимов (3) приема, че Ния е съкратено от Стефания, Стания, и друго име. Н. П. Ковачев (5) също извежда ЛИ Ния от Антония, Стефания или от друго име чрез съкращаването му.

ЛИ Ния получи популярност след публикуване романа на Димитър Талев „Железният светилник“ (1952). В романа Д. Талев посочва, че Ния е съкратено име от Евгения, обяснение, непосочено от изследвачите: „Катерина беше хубава, но още по-хубава

от нея беше Ния, дъщерята на Аврама Немтура. Евгения Аврамова, с две-три години по-възрастна от Катерина, беше прочута хубавица. Имаше смесена кръв – майка ѝ беше влахинка или гъркиня и Аврам Немтур на времето я доведе от Лерин“ (Д. Талев, Железният светилник, С., 1967, с. 201). От романа на Талев може да се направи извод, че ЛИ Ния се е употребявало като умалително-гальовно име в семейна и битова среда, че тогава то не е имало официален характер.

Ния е умалително-гальовно име, употребявано вместо съответно пълно име, завършващо на -ния. В списъка на личните имена, включени в сборника „Български народни песни“ (1861) от братя Миладинови, то липсва като самостоятелно име. Не го намираме и в списъците с лични имена, съставени от Л. Каравелов и от Т. Г. Влайков.

По данни от националния антропонимичен архив към Центъра по ономастика във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ ЛИ Ния има следното разпространение и честота: до 1950 г. са отбелязани общо 54 употреби, като първите са от Североизточна и Югоизточна България в периода 1911-1920 г. С т. И л ч е в (4) е посочил ЛИ Ния на дете, родено в София през 1961 г. Както показват нашите данни, името се среща много по-рано. Но честотата на името наистина се увеличава след публикуване на романа „Железният светилник“. За периода от 1951 до 1980 г. ЛИ Ния се среща, както следва: ЮИ България – 25, СИ България – 117, СЗ България – 15, ЮЗ България – 43, всичко 200 употреби. След 1980 г. са отбелязани още 108 употреби. Нарасналата честота на ЛИ Ния не може да бъде обяснена по друг начин освен с популярността на Талевата героиня. Към такъв извод ни насочва и обстоятелството, че честотата на това име нараства и в Югозападна България, където преди това то не е било толкова често срещано поради неофициалния му, а умалително-гальовен характер. След отпечатване на романа на Д. Талев ЛИ Ния вече окончателно се утвърждава като официално ЛИ с общонационална употреба. В едни случаи името Ния се дава без посредството на друго име, т. е. името не намира подкрепа в семейно-родовата традиция; в други случаи в съзнанието на родителите и на рода то се свързва не с Талевата героиня, а с конкретно име, напр. една Ния била запи-

сана с това име, защото баба ѝ се казва **Николина**.

6. *Ралица*

Й. З а и м о в (3) обяснява ЛИ **Ралица** като умалително от **Рала** (Рал+ица) и го отнася към старинния пласт на българската антропонимия (XVIII в.). С т. И л ч е в (4) посочва форми **Ралица** и **Ралица**, като ги извежда от Рал(я) + ица, но според него името е „Сравнително ново, разпространено покрай поемата „Ралица“ от Пенчо Славейков“. Същото твърдение намираме и в Българския именник (1) на Института за български език. К о в а ч е в (5) също посочва две форми – **Ралица** и **Ралица**, но допуска повече възможности за обяснение на произхода им: умалително от **Ралия**; **Ралица** – ’съзвездие Орион’; **ралица** – ’полско цвете’.

Бихме могли да допуснем, че ЛИ **Ралица** е поначало умалително от **Рала** или **Ралия**, но трябва да се съгласим и с обстоятелството, че впоследствие то се е свързало както с народното название на съзвездието Орион, така и с полското цвете *ралица*. Едно обаче е неоспоримо: до началото на ХХ в. името има изключително рядка употреба. Липсва в списъците от лични имена, съставени както от братя Миладинови, така и от Л. Каравелов, и от Т. Г. Влайков. В националния антропонимичен архив към Центъра по ономастика във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ то е фиксирано само веднъж. За 50 години, от 1901 до 1950 г. то се среща едва 67 пъти, като около две трети от посочените употреби са в Северна България. От 1951 до 1980 г. ЛИ **Ралица** е регистрирано 3429 пъти, разпределени, както следва: СИ България – 1151, СЗ България – 695, ЮИ България – 333, ЮЗ България – 1250. Сведенията сочат, че в Югозападна и в Североизточна България това име се радва на предпочитание. След 1981 г. са отбелязани нови 2591 употреби на ЛИ **Ралица**, като и сега водещи са Югозападна (877 употреби) и Североизточна България (764 употреби). Това показва, че за определени райони ЛИ **Ралица** се превръща в традиционно.

Статистическите сведения, които посочих, свидетелстват, че активизирането на ЛИ **Ралица** действително трябва да се свърже с Пенчо-Славейковата поема „Ралица“, поместена в книгата му „Епически песни“. С нарастване популярността на поемата се уве-

личава и честотата на ЛИ Ралица. Очевидно изборът на името Ралица се свързва с пожелание на родителите дъщеря им да прилича по хубост и по нравствени качества на Славейковата героиня от едноименната поема.

ЛИТЕРАТУРА

1. Български именник. Българска академия на науките. Институт за български език. С., 1971.
2. Вайганд, Г. Българските собствени имена. Произход и разпространение. С., 1926.
3. Заимов, Й. Български именник. С., 1988.
4. Илчев, Ст. Речник на личните и фамилните имена у българите. С., 1969.
5. Ковачев, Н. П. Честотно-тълковен речник на личните имена у българите. С., 1987.
6. Станчева, М., Ст. Станчев. Боянският поменик. С., 1963, с. 57.